

**СПОМЕНИЦА О ХЕРЦЕГОВАЧКОМ УСТАНКУ 1875. ГОДИНЕ,
Центар за културу - Никшић, 1996.**

Ријеч је о репринт издању 1928. године које је пропраћено неопходним критичким освртом Ника Мартиновића, провјереног ствараоца и успјешног организатора бројних културних активности у Никшићу, међу којима запажено мјесто заузима и трибина "Раде Томов". Издавач се вратио старим историјским темама, о којима се још може доста новог рећи. Вратио се и старим ауторима, који се, у наше вријеме, могу исчитавати и на другачији начин од досадашњег, у смислу да је ово доба преиспитивања до јуче неприкосновених "истина" али и доба откривања неких заблуда.

Наведену књигу чине текстови Владимира Ђоровића, Васиља Поповића, Васа Стајића, Душана Вуксана, Данила Тунгуза - Перовића, Хасана М. Ребца, Радована Перовића - Невесињског, Васа Чубриловића, др М. Жерајића, Стевана Зимоњића, Алексе Јакшића. Набројаћемо називе њихових текстова, како би се стекао први, а можда и прави утисак - о овој књизи.- Херцеговачки устанак, Средина и прилике из којих се развила Невесињска buna, Војводина и Херцеговачки устанак, Црна Гора и Херцеговачки устанак, Невесињска пушка, Наши муслимани у време Херцеговачког устанка, Удар на Невесињску касабу 17. августа 1785; Почетак устанка у Босанској крајини, Невесиње у 1874-75. години, Мемоари - рад за устанак Херцеговачки, Припреме за устанак, Борбе са Турцима.

Неспорно је да је Устанак сагледан вишедимензионално; да је имао велики одјек и да је захватио широко подручје на коме је живјела хришћанска раја. Историјска наука је објаснила како је овај устанак прерастао у такозвани Велики рат Црне Горе и Србије против Турске. Познато је, такође, да је овај рат завршен Берлинским конгресом 1878. године. И да су велике силе одлучиле тада да се Босна и Херцеговина да на управу Аустро-Угарској, која ју је тако окупирала а 1908. анектирала.

Други дио књиге чине - Документа о Невесињском устанку. Одабрана документа поткријењују и надопуњавају ставове и оцјене аутора

који пишу о врло разноврсним темама. Посебан дио књиге чине фотографије истакнутих личности овог изузетног историјског догађаја.

Наведена тема је значајно покривена историографијом и литературом - студијама, грађом, личним записима. Има и публицистичких записа, ликовних и филмских остварења. Дубоко је ушла у душу народа - као велики ослободилачки догађај. Занемарена је, међутим, велика народна жртва, о којој се ових дана објављују драгоцене документа. Она говоре о турском терору који је прерастао у злочин ширих размјера и у геноцид.

Само илустрације ради навешћу пар примјера.

"Рат који Турци воде је систематски напор ка потпуном уништавању народа..."

"Земља је систематски похарана, поља опустошена, имања (уништена), цела села су предата огњу... Сав простор куда су прошли је опустошен... Све је порушено, попаљено, опљачкано... заштиту од овог рушилачког терора - не представља ни застава Црвеног крста..."

"Злочинства Турске војске... су грозна, својствена једино дивљацима... некима су сечене руке, тајни удови, увета, језици..."

"Турци врше насиља такве природе која овом рату дају најсвирепији карактер... Европа ништа слично није видјела од времена Џингис-кана... На крају 19 вијека (ми присуствујемо) повратку варварских хорди, које долазе у огњу и крви, кољу и убијају..."

"Црква је такође запаљена а иконостас изгорео, звона разлупана и однешена.... Једном речи - светиња богомоље - оскрнављена је на тако грозан пример - како не може себи, ни највећи одљуд овог света, замислити..." Неминовне су асоцијације и компарације са догађајима нашега времена.

О Херцеговачком устанку 1875. године доста тога се зна. Али, истина је да се још доста може рећи. Тако је то увјек када су у питању преломни историјски догађаји.

Прије 7-8 година прослављена је 200-годишњица Француске буржоаске револуције. Уз уобичајену церемонију појавило се стотинак нових књига. Свако вријеме и свака генерација изричу свој суд о оваквим догађајима. То је незаобилазна обавеза и са становништва непрекидног развоја научне мисли. На тек завршеном Сајму књига у Београду запазио сам праву трилогију о Херцеговачком устанку чији су аутори Васиљ Поповић, Васа Чубриловић и Милорад Екмечић - све сами врхови југословенске историографије. Хоћу да кажем да ће се и будући историчари

враћати овим и оваквим темама. Морају се правити и поређења овог догађаја са садашњим стањем.

Шта су тражили устаници 1875. године? Историографија је дала одговор. Тражили су припајање Матици. Тај исти захтјев поновљен је и у тек завршеном грађанском рату на истим просторима. И један и други рат су завршени по вољи великих. Први рат је завршен Берлинским конгресом 1878. године а овај посљедњи - Дејтонским миром 1995. године.

Из наведених чињеница погрешно би било извући закључак да се историја понавља. У ствари, ријеч је о процесима који дуго трају. Мислим да још нијесу завршени. Још су актуелни захтјеви устаника из 1875. године.

Споменица о херцеговачком устанку 1875. године окренута је историјским догађајима 19. вијека у коме и на домаћем и на европском плану долази до буђења националне свијести и стварања националних држава. Србија и Црна Гора држе корак с Европом. И једна и друга своју ослободилачку борбу крунишу међународним признањем својих самосталних држава. О доприносу тој узвишеној борби говори и ова књига која ће добро доћи свима који гаје стваралачки однос према историјској прошлости. Дакле, не само ђацима, студентима и наставницима, већ и пасионираним истраживачима наше прошлости.

Све то говори да издавач заслужује охрабрење и подршку за овако конципирану издавачку политику. И ми му је пружамо са великим задовољством.

Проф. др Зоран Лакић